

Külföldi irodalmi hangfelvételek

Romániai magyar hanglemezek

A bukaresti *Electrecord* – nehéz megmondani, hogy milyen ütemben, hiszen csak esetlegesen jut el hozzánk romániai magyar hanglemez – tovább folytatja két nagy sorozatát: ez egyikben írók-költők hangja örökített meg, miként saját műveiket olvassák-értelmezik, a másik egy-egy színész (előadóművész) számára ad lehetőséget legkedvesebb műveinek interpretálására.

Kányádi Sándor *Fekete-piros versek* című hanglemeze (EXE 01774) – kitűnő válogatásban – az életmű legjobb, legjellegzetesebb verseit tartalmazza. Egyik írásában a kolozsvári költő így vall: „A vers az, amit mondani kell. Nem kötelezően, hanem szükségből. Hiszen mondjuk mi mindannyian, amikor magunkban olvassuk is, mondjuk a verset. Kérdésére talán csak a hangunk, a suttogásunk a válasz. A hang, az akusztika lételeme. A levegője.” Kányádi – hányan tudják, hogy fiatalabb korában a színművészettel is kacérkodott – ezúttal *főnnyhangon* mondja költeményeit. Sohasem alakít, inkább értelmez: hagyja a mondanivalót kibomlani. Amit közöl, annak súlya van, főképp azért, mert lírájában együtt szólal meg a személyes sors a nemzetiségi sorssal. Kányádi nem fejlődésrajzot kíván adni, bár a fiatalkori versek mind előre kerültek, hanem a műsor szerkesztésére figyelmeztet.

Nem véletlen, hogy a *Bedesztkázott szökőkutakkal* (1973) indítja, és a romániai magyar – pontosabban: az egyetemes magyar – líra egyik antológiadarabjával, a szinte megismételhetetlen remekmű *Halottak napja Bécsben* (1976) című poémával zárja a kis antológiát. Az elsőben riadt léghör: ilyen körülmények közt kell dolgoznunk, élnünk; és a másodikban – a fölépítés szerint versszimfóniában – megmutattatik a *hogyan tovább*. Ez utóbbi – ima a létért, a magyarság (a romániai magyar nemzetiség és az összmagyarság) főnnymaradásáért, a magyar szóért. E két „nemzetiségi” vers közé vannak szerkesztve azon darabok, melyek a gyermekkor s a szülőföld tiszta örömeit éneklik (*Gyermekkor, A mi utcánk, Öreg kút az utca szadán*), melyekben fölmutatandó példaként, a magyarság nagyjai örökítettnek meg. Kányádi harmonikus életeszményének sarkalatos pontja a másik nem megbecsülése; szerelmesversei, gyöngéd kitarulkozásai ezt az élményt sugározzák (*Két nyárfu, Kezdetben még..., Négy szemközt este felé, Egyszer majd szép lesz minden*). Érdekes, ahogyan a szélkiáltóként perlő *krónikás* őrző, megóvó szerepe hangot kap: a megemberiesült természet protestálásával is figyelmeztet (*Nádszál*), a még csak ezután kezdődő „gyötrelmek gyötrelme” hangsúlyozásával (*Még csak ezután*) úgyszintén. Ezt a hangulatot, de már a kételkedő szemével, rögzíti a megnyugvást kereső *Folytonosság*, s a „túló part” létében kételkedő *Ló és lovas*. Az idegenségérzés és tudat már negyedszázad előtt verset hívott elő (*Kóbor kutya*), ez

később nagyon is reális félelemmé fokozódott (*A ház előtt, Az első ütés után, Úgy fogok meghalni*).

A legnagyobb élményt azonban három vers, a *Fától fáig* (1968), a *Fekete-piros* (1972) és a *Halottak napja Bécsben* (1976) interpretálása adja. Kányádi mintha személyes életrajzot olvasna föl – nem titok, verseiben sok ilyesféle vonás van –, oly nyugodt a hangja; egy kis kiegészítéssel, közös üggyé teszi a verset: ami benne sistereg, az valójában történelmi eredetű, egy kis közösség létére, gondjaira utal. S ahogy a provincia tágul, úgy lesz egyre inkább nyilvánvaló: a költő – az összefoglaló szándék is jelzi – általános igazságok megfogalmazójává vált. A honi ügyek elésorolása csak apropó, hogy a világ (Nagygalambfalvától San Franciscóig), a történelem (Mátyás királytól a mai nemzetiségi sorsig) és az ember „mai állásáról” szólhasson. Látélete, a *Halottak napja Bécsben*, egyszerre fölemelő és megdöbbentő nagy vers: a küzdést mint az emberhez legmúltóbb értéket és a szabadság formációit mutatja föl a mának, s eljövendő koroknak. Csak sajnálni lehet, hogy a versből egy fontos rész – a Mátyás királyt szólító 18 sor(!) – „technikai okokból” kimaradt, így a költeményt teljes egészében élvezni akaró olvasónak továbbra is a Magvető Könyvkiadónál megjelent *Fekete-piros versek* kötetre (1979) kell hagyatkoznia.

Kocsis István *Árva Bethlen Kata* című monodrámája valóságos közép-európai pályát futott be, játszották Szatmáron (Nyiredi Piroska), Nagyváradon (Kiss Törék Ildikó), Sepsiszentgyörgyön (Krizsovánszky Szidónia), Budapesten (Ronyecz Mária), Győrben (Spányik Éva), Veszprémben (Dobos Ildikó), Kassán (Gombos Ilona) és Szabadkán (Jónás Gabriella). Az *Electrecord* lemeze (EXE 01666) egy új *Árva Bethlen Kata*-előadást rögzített, a marosvásárhelyi Nemzeti Színház tagjának, *Farkas Ibolya*-nak tolmácsolásában. Kocsis – a dráma sikere ebből adódik – a hitét védő nagyszony erkölcsét fogalmazta példaerejűvé. Méghozzá enyhe *archaizmussal*, történelmi példázathoz illő módon ügyelvén a nyelv erejére. Tehát drámáját nemcsak a főhősnek választott, a közjavak gyarapításáért igen sokat tevő erdélyi asszony életútjának megrajzolása élte, hanem az egyszerre régi és mai nyelv is, amelyen az író szól.

A hanglemez, bármekkora volt is Farkas Ibolya erőfeszítése, sikerületlen. S ez elsősorban az erősen megnyirbált – sajtóságosan alakított – szövegnek köszönhető. Hogy evvel a torzítással mit veszített az előadás, az alábbiak alighanem meggyőzően mutatják. *Kocsis*: „a mi igaz hitre épült életünkéből”; *Farkas Ibolya*: „a mi hajlékunkból”; *Kocsis*: „Jóra fordulhat-e a Te új, nagy kísérleted, Isten?”; *Farkas Ibolya*: „Jóra fordulhat-e mindezek után a mi sorsunk?” stb. Az ismeretlen *nyelvgyomláló*, a hitmotívum kiirtásával, *Árva Bethlen Katát* „maivá” tette, szürkévé, egysíkúvá. S ezen a lecsupaszított nyelven – pedig Kocsis vélelme szerint Farkas Ibolya igazi *tragika* –, csak botladozó előadás jöhetett létre. Amelynek ugyan – főképp a színészi átélés révén – van valami hangulata, de e „lemezre formált” állapotban nem képes visszaadni a monodráma mélységeit.

Mátray László *Egyenes beszéd* (In memoriam Szilágyi Domokos) című hanglemezén (EXE 01826) válogatást nyújt nagy sikerű előadóestjéből. Noha a jól szerkesztett lemezen más írók, költők, esszéisták – Kenéz Ferenc, Király László, Méliusz József, Láng Gusztáv, Veress Zoltán, Marin Sorescu – művei is főlhangzanak, a közép-pontban a tragikus sorsú kolozsvári költő, Szilágyi Domokos alakja áll, a színész-előadóművész őt kívánja az összeállítással megidézni.

Mátray versmondása hatalmas folyam: a versek előtt a szerzők neve el van hallgatva, hogy minél jobban kitessek a téma szerinti építkezés: Szilágyi Domokost (*Be-szűld, halandó...*) Marin Sorescu (*A színészek*), Kenéz Ferenc (*Immár*) követi, s majd a *Sietni, sietni...* és a *Ballada éjjel* című Szilágyi-verseket egy publicisztika-kötetből elhangzó részlet (Láng Gusztáv–Veress Zoltán: *Boríték nélkül*), és ismét Kenéz Ferenc verse (*Valami*). Az első lemezoldal Szilágyi Domokos-ciklusát Király László (*Szigorúság*) és Körössi P. József (*Ha nincs*) egy-egy műve vezeti föl, hogy most már egy tömbben hasson a *Hogyan írjunk verset*, a *Planéta*, a *Szomszéd asztalnál*, a megzenésített (*Két*) *virágének*, a *Ha nem vagy itt* és a *Pogány zsoldárok*, s a *Lidércnyomás* egy-egy részlete.

Mátray László előadóművészete a verset szolgálja, sohasem akar külön tündökölni. Minden (hanghatás, zene, népdalimitáció) a produkció kedvéért áll össze egységgé. Ez a tudatosság érződik a második ciklusban – a lemez hátoldalán – is. Az énekelt vers (Szilágyi Domokos: *Viszonylag, Pogány zsoldárok* – részlet) éppúgy jelen van, mint a dobkísérettel mondott (Szilágyi Domokos: *Szemből, Halál*), a belenyugvó rezignált hangját (*Harmincéves korára ősz az ember*) egy mérsékelt számvetés (1974) és egy fölkorlácsoló indulatú „névsorolvasás” (*Őrültek*) követi. A *Napforduló*, egy Faust-i éjjel, Mátray László értelmezésében is az elszaladt idő kevés esélyét visszhangozza. A körképbe szépen símul bele Méliusz József és Anavi Ádám egy-egy verse (versrészlete).

A romániai magyar zeneművészet és dalkultúra magas színvonaláról tanúskodik *Barabás Kásler Magda* (ST-ECE 01926) és *Papp Magda* (ECE 01983) hanglemeze. Ez utóbbinak címe: *Szállunk a nyárból...* Barabás Kásler Magda, a romániai magyar dalköltészetből válogatván, Márkos Albert (1914–1981), Farkas Ödön (1851–1912), Eisikovits Mihály (1908) és Terényi Ede (1937) virágének-földolgozásait, illetve versekre írott dalait szólaltatta meg szopránhangján, kolozsvári muzsikuskok közreműködésével. Az első lemezoldalon Márkos Albert tizenegy földolgozása hallható. A *Zöld erdő harmatán* című összeállítás – az ismertetésben László Ferencre hagyatkozunk – dallamai „különböző forrásokból származnak, jórészt ismert virágéneknek”, de a zeneszerző, ahogy a régi mesterek, a hagyományos dallamokból kiindulva „személyes, archaizáló, de mai hangot üt meg”. (*Óh, Tihannak ríjjad leánya! Az árgyélus kismadár, Zöld erdőben, sík mezőben, Ej, haj gyöngyvirág stb.*)

Farkas Ödön Ady-daljai (*Add nekem a szemeidet, Hó hull a sárba, Nóta a halott szűzről*) a század első évtizedében Kolozsvárt „merész kortársi zenének számítottak”. A magyar, román és zsidó szövegekre komponáló Eisikovits Mihály szintén a romániai magyar zenekultúra első mesterei közé tartozik. Barabás Kásler Magda egy, Salamon Ernő versére írott dalt (*Egyszerű szerelmes ének*) és egy Gagy László költeményt (*Tiltás és felelet*) szólaltatott meg tőle, és nem utolsó sorban József Attila *Mama* című versét, mely alighanem Eisikovits „legszebb műve”. Terényi Ede az alábbi József Attila-versekhez komponált zenét: *Tedd a kezed, Ringató, Az én szívem sokat csatangolt... Ki tudom, még sokáig élek..., Valamikor volt a tett...* Szintén László Ferenc zenetörténészről tudjuk: Terényi az első három dalhoz – választékos eszközökkel komponált, bensőséges szerelmi líra – 1956-ban írt zenét, a negyedikhez és az ötödikhez pedig 1973-ban. Ez utóbbiak nyelvezete „kimértebb”, a ciklus a groteszk jegyében zárul.

Barabás Kásler Magda, aki – bár hangja megengedné – sohasem kívánczoltott ope-

raszínpadra, evvel a lemezével is nagy szolgálatot tett a romániai magyar zenekultúrának. Miközben áhítattal tomácsolja – szólaltatja meg a régi zenében otthonos társaival együtt – egy-egy zeneszerző alkotását, szinte fölmérhetetlen népszerűsítő munkát is végez. Valódi *dalköltészetet* ad, ahogy az a választott zeneszerzők rangjához illik. Kifejezőerejének teljében van: egyszer líraian légies, másszor drámaian komor és megrendítő (Terényi Ede–József Attila: *Mama*). Ha a dal hangulata úgy kívánja, játszani is mer, erre szintén egy Terényi megzenésítette József Attila-vers a példa (*Valamikor volt a tett*).

Papp Magda hanglemezén dalok és szonok szólalnak meg, „ízléssel s igénnyel kiválasztott műsorszámait valójában betekintést nyújtanak a váltakozó érzelmi töltésű, s különféle hangfelvételt kívánó, félévszázadot átfogó dalkultúra világába.” (Tuduka Oszkár) Reinitz Béla Ady-dalai (*Szeretném, ha szeretnének, Héja-nász az avaron, Őrizem a szemed*) már-már klasszikusok, s Papp Magda érzi is: az egyszerű volt hangulat mögé saját, hanggal festett élményét kell odavarázsolnia, hogy megelevenedjék a százelő Váradja. Lány tónusa tele érelemmel, s ez nemcsak akkor érződik, amikor könnyedebb fajsúlyú dalokat ad elő (Szirmai Albert–Emőd Tamás: *Anatómia*, Szirmai Albert–Heltai Jenő: *A nagymama*), hanem a csupa villódzás *Rongyszőnyeg* dalciklusban (Eisikovits Mihály–Weöres Sándor: *Buba éneke, Bibic-csibe alszik, Galagonya* stb.) és a József Attila verseire komponált (Terényi Ede) *Mikro-dalciklusban* is. (*Hull a levél a fáról, Ki tudom, még sokáig élek, Valamikor volt a tett*). Jó, hogy Terényi Ede József Attila ihlette dalciklusa több romániai magyar énekes műsorán szerepel, így az előadóművészek egyénisége – ugyanazon mű más-más felfogása – fokozottabban érvényesül. A megzenésített romániai magyar vers sem idegen Papp Magdától, bizonyítja ezt Horváth Imre költeményeinek (zeneszerző: Zoltán Aladár) műsorra tűzése (*Béke, Vigasztaló, Villog mindörökre*), és nem utolsósorban a Halmos László zenéjére énekelt Bartalis János-vers is (*Ősz, milyen szép vagy*).

Szakolczay Lajos

Nyugati költők – magnetofonkazettán

1. Határ Győző versszövegei és mesetragediája

A nyugati magyar irodalom jelentős része magánkiadásban, az írók-költők saját pénztárcájához mérve jelenik meg. Az évek során lassan kialakultak a „házi műhelyek”, melyeknek célja a könyv(ek) előállításán kívül a művek népszerűsítése ilyen-olyan formában. Határ Győző legutóbbi kötetei – a *Golghelóghi*, az *Őzön közöny* és az *Intra muros* – Londonban készültek, s szintén ott (a „Hongriuscule”-ban) azok a magnókazetták, melyek az életmű keresztmetszetét adják. A kazettákat, akár csak a könyveket, a szerző vagy a müncheni Új Látóhatár címén meg lehetett rendelni, s ha pillanatnyilag nincs is birtokunkban adat arról, hogy egy-egy „versműsor” milyen „pél-